

НОВИ ПОДХОДИ И ИНОВАЦИИ
NEW APPROACHES AND INNOVATIONS

ПОРЕДИЦАТА „ПЕРИОДИКА И ЛИТЕРАТУРА“
В ДИГИТАЛНА СРЕДА

Силвия Найденова, Габриела Георгиева

Централна библиотека на БАН

Резюме: Централната библиотека на Българската академия на науките (ЦБ на БАН) работи по процеса на дигитализация от 2011 г. До днес са експонирани над 4000 заглавия, или 330 000 файла, организирани в 21 колекции. Това са библиотеки на видни учени, възрожденски книги, периодични издания (вестници и списания), микрофилми на старобългарски ръкописи, фотографии и др. Тези дигитални колекции се съхраняват на платформата DSpace. В периода 2019–2021 г. ЦБ на БАН дигитализира и виртуализира българското културно наследство в рамките на Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“. Поредицата „Периодика и литература“ на Института за литература е цялостно научно изследване на литературния периодичен печат от Освобождението до 1944 г. Том 6 изследва литературния периодичен печат от 20-те години на XX век. Дигитализирани са над 50 заглавия (пълни течения), които се намират в ЦБ на БАН, библиотеката на Института за литература, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Регионалната библиотека „П. Р. Славейков“, Народната библиотека „Иван Вазов“. Към сканираните файлове (над 40 000) са направени съответните метаданни в платформата DSpace. Така е постигната интеграция между библиотечната система ALEPH 500 и дигиталната платформа DSpace. Постигнатият резултат е свободен достъп до дигиталната колекция, като периодичните издания в нея са изключителна библиографска рядкост.

Ключови думи: Централна библиотека на Българската академия на науките; дигитализация на българското културно наследство; платформа DSpace; Национална научна програма „Културно-

историческо наследство, национална памет и обществено развитие“; академична книжна поредица „Периодика и литература“

Централната библиотека на БАН работи по процеса на дигитализация от края на 2011 г. За периода от 11 години е експонирала 4000 заглавия, или над 330 000 файла, организирани в 21 колекции. Това са библиотеки на видни учени, възрожденски книги, периодични издания – вестници и списания, микрофилми на старобългарски ръкописи, фотографии и др.

Процесът на дигитализация е необходимо да бъде хардуерно и софтуерно обезпечен, за да има видими и устойчиви резултати. Централната библиотека на БАН публикува и съхранява своите дигитални колекции в платформата DSpace.

DSpace е софтуер с отворен код, който се използва за създаване на хранилища със свободен достъп за научно и/или публикувано дигитално съдържание. Споделя някои припокривания на функции със системите за управление на съдържание и системите за управление на документи. Софтуерът за хранилище DSpace служи и като система за дигитални архиви, фокусирана върху дългосрочното съхранение и достъп до дигитално съдържание.

Първата публична версия на DSpace се появява през ноември 2002 г. като продукт на разработчиците от MIT (Масачузетски технологичен институт) и Hewlett Packard Labs. През годините тя непрекъснато се актуализира, създават се нови версии, за да се отговори на новите потребности. Понастоящем е притежание на организацията с нестопанска цел DuraSpace. DSpace е изграден с Java уебприложения, много програми и свързано хранилище за метаданни. Уебприложенията предоставят интерфейси за администриране, депозиране, търсене и достъп. Съхранението на активите се поддържа във файлова система (<https://duraspace.org/contributors-to-the-dspace-development-fund/>).

Това, което прави DSpace предпочитан за работа, е: 1. Безплатен софтуер с отворен код; 2. Напълно адаптивен, за да отговаря на нуждите на потребителите; 3. Управява и запазва всички формати на цифрово съдържание (pdf, word, jpeg, mpeg, tiff файлове); 4. Поддържа базирано търсене на метаданни и пълно текстово съдържание; 5. Интерфейсът е наличен на 22 езика; 6. Интегрира се с редица платформи, включително WorldCat.

Опционалният регистър на DSpace наброява почти 3000 хранилища по целия свят. Най-известни са: Отвореното хранилище на знания на Световната банка; Аполон – хранилище на Университета в Кеймбридж; Дигитално хранилище на Университета в Харвард за научни статии, тези,

дисертации и друга литература, генерирана от Харвард; DSpace@MIT на Масачузетския технологичен институт; Спирала – хранилище на Имперския колеж в Лондон; Институционалното хранилище на Световната здравна организация за споделяне на информация.

Дигитализация и виртуализация на културното наследство е един от работните пакети от Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“, по които работи Централната библиотека на БАН в периода 2019–2021 г. Научната задача, с която се беше зела библиотеката, е дигитализиране на литературни периодични издания от началото на XX век във връзка с реализиране на том 6 от поредицата „Периодика и литература“. Важно е да се отбележи, че през по-голямата част от времетраенето на проекта се работеше съобразно пандемичната обстановка, но това не оказва влияние върху крайния резултат.

Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“ се създава в изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Р България 2017–2030. Програмата се финансира от Министерството на образованието и науката с изпълнение на Решение №577 от 17 август 2018 година на Министерския съвет за одобряване на национални научни програми (ННП). Основната задача на тази национална програма е да отговори на необходимостта от целенасочена работа за изследване, описване, каталогизиране, съхраняване, структуриране в колекции от масиви, поддържане и популяризиране на българското културно-историческо наследство за запазване на националното самосъзнание и родовата памет на българите в глобализацията се свят. Изучаването и популяризирането на българското културно-историческо наследство като част от това на Европа и света е важна предпоставка за развитието на обществото и ключов фактор за насърчаване на социалната активност, за създаване на пиетет към националните традиции и на съзнание за значимостта на националните културни ценности (<https://kinnpor.uni-sofia.bg/>).

Разработването на дигитални инструменти за изследване, представяне и популяризиране на българското културно-историческо наследство, включително създаване на информационни системи и платформи с геолокация на културно-историческото наследство в България, и превръщането му в общественополезен ресурс е същността на тази научна програма. Чрез изграждането на нови съвременни и общодостъпни форми бяха представени пред българското общество научните постижения на хуманитаристиката в областта на културно-историческото наследство.

Дигитализацията е необходимост и предпоставка за съхраняване и опазване на културно-историческото наследство, намиращо се в Централната библиотека. Създават се възможности за използването на фонда за научни и изследователски цели под формата на дигитални копия, като по този начин физически се съхраняват оригиналите (<http://dspace.cl.bas.bg/xmlui/>).

Идеята за поредица „Периодика и литература: Поредица от изследвания за литературата в българския периодичен печат (1877–1944)“ се заражда на заседание на Библиографския институт в София през 1948 г., на което присъства и големият библиограф д-р Никола Михов. Разисква се темата за изготвяне на указател на българския периодичен печат и аналитичното му разработване (Периодика и литература, Т. 1. 1985, с. 5).

Институтът за литература на БАН започва да работи по тази задача в края на 70-те години на ХХ век, като идеята е материалът да се организира в 10 тома. Том 1 излиза през 1985 г. и обхваща периода 1877–1892 г. Том 2 е публикуван през 1993 г. и изследва периода 1893–1901 г. Том 3 е отпечатан през 1994 г. с хронологични граници 1902–1910 г. Том 4 е публикуван през 1995 г. и обхваща 1911–1917 г. Том 5 излиза от печат през 1999 г. и изследва периода 1918–1920 г. Подготвен за печат е и том 6, но поради финансови причини не е публикуван.

Поредицата „Периодика и литература“ е пръв опит за цялостно научно изследване на литературния периодичен печат от Освобождението до 1944 г. Изданието е богат източник на непознати факти от българската културна история. Съдържа научни студии и статии за литературни списания и вестници, смесени и хумористични издания. Том 6 изследва литературния периодичен печат от 1920 до 1922 г. Следва се линията на поредицата, но в нова, дигитална среда, като се дава възможност на ползвателя за достъп до пълното текстово съдържание на изданията (Иванчев, Димитър П. Български периодичен печат 1844–1944: Анотиран библиографски указател: Т. 1–3. София: Наука и изкуство, 1962–1969).

Дигитализирани са над 50 периодични издания (пълни течения), които се намират в ЦБ на БАН, библиотеката на Института за литература и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Към сканираните файлове (над 40 000) са направени съответните метаданни в платформата DSpace. Всяко издание е придружено от статия, която запознава читателите с историята на изданието, социокултурната ситуация, в която то излиза, естетическата му програма, композиционното му структуриране. В колекцията изданията са подредени по азбучен ред. В библиографския запис на всяка годишнина в електронния каталог има линк, който отвежда

към дигиталното копие в хранилището DSpace. За нас и ползвателите е много важна пряката връзка от библиографския запис до пълнотекстовото съдържание. Така беше постигната интеграция между библиотечната система ALEPH 500 и дигиталната платформа DSpace¹.

В колекцията намират място едни от най-представителните за националната ни литература издания – списание „Златорог“ (1920–1943), списание „Хиперион“ (1922–1931) и вестник „Развигор“ (1921–1927; 1937), които заедно с останалите издания очертават сложните естетически взаимоотношения и художествени тенденции през 20-те години на XX век.

Без да претендираме за изчерпателност, ще насочим вашето внимание към някои от най-интересните заглавия. Списанието „Хиацинти“ излиза през 1921 г. в Татар Пазарджик и е ранна трибуна на няколко известни имена в българската литература – Ангел Каралийчев, Димитър Пантелеев и бъдещия известен преводач Никола Дончев.² Изданието „Хора“ излиза в периода 1922–1923 г. в София с амбицията да бъде една от трибуните на обновлението в българската следвоенна литература. Безспорен принос е привличането на автори като Теодор Траянов, Светослав Минков и на Харалампи Тачев за художник на корицата.³ „Пегас“ е хумористично издание, което излиза в 9 броя до средата на 1922 г. и заслужава внимание главно с художествената си публицистика.⁴ Сред авторите му се открояват имената на Христо Смирненски, Тодор Измирлиев, Димитър Пантелеев и карикатуриста Страхил Титиринов.

През този период, 20-те години на XX век, излизат и няколко издания, свързани освен с литература, и с други видове изкуство, като театър и опера. Това са списанията „Театър и опера“, „Театрален преглед“, „Свободна мисъл за литература, театър, изкуство и критика“. Трябва да бъде отбелязан фактът, че тези издания са излизали в цялата страна, а не само в столицата. Такива примери са „Лебед“ – Горна Оряховица, „Светли зари“ – Русе, „Литературен лист“ – Варна, и др., което потвърждава факта за разнообразния културен живот в страната в началото на XX век.

Съдържателната страна на тези издания също е много интересна. Например „Ново общество“ е едно от основните толстоистки списания. Върху страниците на „Родна мисъл“ се водят актуални за времето си дебати – като този за създаването на история на българската литература, по езикови въпроси и др. „Неделно утро“ излиза като седмично приложение на най-тиражирувания български вестник – „Утро“. „Балкански журнал“ пък е руско-българско илюстрирано списание.

Много от видните български писатели в този период се реализират като изключителни редактори. На страниците на списание „Пролом“

изпъква талантът на редактора Димо Кьорчев и българските проблеми са ситуирани в широк европейски контекст. Сред сътрудниците на това списание са Михаил Арнаудов, Тодор Боров, Елин Пелин, Кирил Христов и др. Друг изтъкнат наш писател – Антон Страшимиров, се изявява като редактор на списание „Наши дни“. В „Литературен преглед“ се оформя като редактор Димитър Добрев, който в по-късни години се реализира във вестник „Светлоструй“ – едно от значимите литературни издания между двете войни. „Ведрина“ се списва под редакцията на Георги Константинов и Емануил Попдимитров. В много от изданията се наблюдава „илюстриране“ на вътрешни събития и проблеми с подчертано народностен и патриотичен поглед към тях. Насочени са към разпространението и утвърждаването на универсални хуманни ценности у подрастващите, социализацията и формирането им като личности. Такива са: „Народна илюстрация Родолубец“, „Младежки червен кръст“, „Нова България“.

В първоначалния план по дигитализация бяха включени 62 заглавия, като 12 от тях липсваха във фондовете на софийските библиотеки. Затова се наложи да ги потърсим в страната, и използвахме форума, на който представихме резултатите от проекта – XXXI национална конференция „Библиотеките – предизвикателства и трансформации в COVID среда“ на ББИА, която се проведе на 14 и 15 октомври 2021 г. в Регионална библиотека „Пейо Яворов“ – Бургас. На нашата молба откликнаха колегите от Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново и Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив. Те ни предоставиха дигиталните копия на липсващите заглавия, за да допълним поредицата, за което им благодарим. На дигиталните копия поставихме воден знак на институцията, на която принадлежат, както процедирахме с изданията на НБКМ.

Финализирането на проекта „Дигитализиране на литературни периодични издания от началото на XX век“, т. 6 от поредицата „Периодика и литература“, се отбеляза с постерна изложба по случай 1 ноември в изложбената зала на централната сграда на БАН.

С този проект бяхме поканени да участваме в инициативата на Българската академия на науките за предоставяне на онлайн достъп до проекти в сферата на културата и образованието под мотото „Научи нещо ново, докато си въкщи“ по време на обявеното извънредно положение.⁵

Постигнатият резултат е свободен достъп до изключително ценните периодични издания в дигиталната колекция. Чрез платформата DSpace те стават достояние на голям кръг ползватели.⁶ Колекцията може да бъде

разгледана и на сайта на Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“.⁷

Не на последно място, трябва да се отбележи положителният резултат от съвместната работа между различни институции. Доброто сътрудничество между ЦБ на БАН, Института за литература, НБКМ, РБ „П. Р. Славейков“ – Велико Търново и НБ „Иван Вазов“ – Пловдив е пример за добра практика в реализирането както на този проект, така и на бъдещи такива.

ЦБ на БАН си поставя амбициозната задача да постигне устойчивост на проекта „Периодика и литература“, като продължи дигитализирането на излезлите вече от печат томове и бъдещите такива.

За успешното реализиране на проектите, по които вече работим, и на тези, които сме планирали, са необходими сътрудничество и взаимопомощ. Независимо как ще бъдат оценявани темповете и мащабите на процеса на дигитализация в библиотеките, той се развива постъпателно, сравнително планомерно и с видими резултати. Изграждането на единна национална интеграционна система е важна задача, която ще отведе процеса на дигитализация далеч напред и ще задоволи очакванията на потребителите. Съществуващите добри практики на национално и регионално ниво са и основата за подобен процес на интеграция. Не е нужна аргументация за извода, че дигитализацията в библиотеките, предоставянето на онлайн електронни услуги, виртуални изложби и нови онлайн рубрики засяга практически цялото общество, защото превръща библиотеките в институции без граници.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Цифрово** хранилище на ЦБ на БАН. [online].

<<http://dspace.ci.bas.bg/xmlui/handle/nls/30827> (06.06.2022).

² **Хиацинти** : Списание за критика, художествена литература и изящна лирика / Урежда ред. к-т., (1921) [online]

http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/85/discover?rpp=10&etal=0&query=%D1%85%D0%B8%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B8&group_by=none&page=1 (06.06.2022)

³ **Хора** : Литературно списание / Редактира комитет ; [Ред. Димитър Чаков и Владимир Я. Манасиев], (1922) (06.06.2022) [online]

<http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/32904>

⁴ **Пегас** : Седмичен литературно-хумористичен лист / Редактира комитет. Пегас : Седмичен литературно-хумористичен лист Пегас : Литературно-хумористичен вестникъ, (1922) [online]

<http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/85/discover?query=%D0%BF%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D1%81&submit=Go&grp=10> (06.06.2022)

- ⁵ **Ружина**, Нина. „Научи нещо ново, докато си вкъщи“ е подаръкът на БАН за обществото. [online]. <<https://uspelite.bg/nauchi-neshto-novo-dokato-si-vkashti-e-podarakat-na-ban-za-obshtestvoto-1>> (06.06.2022).
- ⁷ **КИННПОР**. Дигитална колекция от български литературни издания със свободен достъп. [online]. <<https://kinnpor.uni-sofia.bg/resources/item/23-digital-collection>> (06.06.2022).

ЛИТЕРАТУРА

1. **Периодика** и литература: Литературни списания и вестници, смесени списания, хумористични издания. Т. 1 (1877–1892). София: БАН, 1985.
2. **Иванчев**, Д. (1962–1969). Български периодичен печат 1844–1944: анотиран библиографски указател. Т. 1–3. София: Наука и изкуство.
3. **Български** периодични издания в библиотеките на Българската академия на науките 1844–1944: каталог. София: БАН. Централна библиотека, 2007, 144 с.

REFERENCES

1. **Periodika** i literatura: Literaturni spisania i vestnitsi, smeseni spisania, humoristichni izdania. T. 1 (1877–1892). Sofia: BAN, 1985.
2. **Ivanchev**, D. (1962–1969). Balgarski periodichen pechat 1844-1944: anotiran bibliografski ukazatel. T. 1–3. Sofia: Nauka i izkustvo.
3. **Balgarski** periodichni izdania v bibliotekite na Balgarskata akademia na naukite 1844–1944: katalog. Sofia: BAN. Tsentralna biblioteka, 2007, 144 s.

BOOK SERIAL PERIODICALS AND LITERATURE OF BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES IN A DIGITAL MEDIUM

Abstract: *Central Library of Bulgarian Academy of Sciences (CL of BAS) works in the field of digitization of Bulgarian cultural heritage from 2011. Up to the present are processed more than 4000 titles in 330 000 files, organized in 21 collections. These are personal libraries of eminent scientists, books of Bulgarian National Revival, periodicals (newspapers and journals), microfilms of Old Bulgarian manuscripts, photos, etc. These digital collections have been preserved on a platform DSpace. Between 2019–2021 CL of BAS digitized and virtualized Bulgarian cultural heritage in the frame work of the National cultural program Cultural-historical heritage, national memory and social development. The academic book serial Periodicals and Literature (in 6 volumes) of the Institute for literature is an overall scientific study of the literary periodicals from the Liberation 1878 to 1944. Volume 6 encompasses the literary periodicals*

in the 1920s. Are digitized more than 50 titles (full files) which in the collections of CL of BAS, Institute for literature library, Bulgarian National Library, Regional Library – Veliko Tarnovo and Ivan Vazov National Library. To the scanned files (more than 40 000) are made the appropriate metadata in DSpace platform. In such a way it was achieved an integration between the library system ALEPH 500 and the digital platform DSpace. The results achieved are an open (free) access to the digital collection with very rare and precious periodicals in it.

Keywords: *Central Library of Bulgarian Academy of Sciences; digitization of Bulgarian cultural heritage; platform DSpace; National cultural program Cultural-historical heritage, national memory and social development; academic book serial Periodicals and Literature*

Silviya Naydenova, PhD

Central Library of Bulgarian Academy of Sciences

1040 Sofia, Bulgaria

E-mail: najdenova.s@cl.bas.bg

Gabriela Georgieva

Central Library of Bulgarian Academy of Sciences

1040 Sofia, Bulgaria

E-mail: g.georgieva@cl.bas.bg